

zaštita okoliša u razvoju seoskih područja

kornelija pintarić
stella dolenec
stanislav štambuk

državna uprava za zaštitu okoliša,
zagreb, hrvatska

—> Od početka svoje samostalnosti i suverenosti Hrvatska se opredijelila za očuvanje prirode i čovjekova okoliša, proglasivši ih najvišim vrednotama ustavnog poretka. Donošenjem Deklaracije o zaštiti okoliša i pristupanjem međunarodnim ugovorima te programima zaštite okoliša, prihvatila je načela održivog gospodarskog razvoja. Prema tim načelima u planiranju budućnosti ruralnih područja okoliš se tretira kao strateški razvojni resurs, a mjere njegove zaštite moraju se ugraditi u provođenje svih gospodarskih aktivnosti.

Ako se prema definiciji ruralnog prostora takvim može smatrati prostor izvan urbanih područja, tada on čini gotovo 90% površine Republike Hrvatske. Od toga 57% zauzima poljoprivredno, a oko 36% šumsko zemljište. Zbog prirodnih uvjeta, gospodarstvo ruralnih područja usmjereno je na primarne oblike proizvodnje u poljoprivredi i šumarstvu i uz njih veza ne sekundarne djelatnosti. Prirodnost ruralnog prostora relativno je dobro očuvana zbog nižeg intenziteta gospodarskih aktivnosti i manje gustoće stanovnika. Očuvanje prirodnosti uz gospodarski napredak prostora zajednička je zadaća svih gospodarskih sektora uključenih na spomenutim područjima. Kulturološke, zemljopisne i ekološke specifičnosti nizinskoga, planinskog i brdskog područja te jadranske obale i otoka, u proteklih pedesetak godina opstale su zahvaljujući ustrajnosti pojedinaca i zaljubljenika u svoje krajeve. Održivi razvoj danas počiva na sektorskim strategijama i njihovoj koordinaciji.

Prema Strategiji razvitka hrvatske poljoprivrede, mala obiteljska gospodarstva čine okosnicu poljoprivredne proizvodnje. S aspekta zaštite okoliša poželjno je da se ona usmjeri na proizvodnju hrane načinom koji se danas zove održiva poljoprivreda, a uključuje održivo gospodarenje tlom i integralnu zaštitu bilja. Republika Hrvatska ima mogućnosti za takvo usmjerenje jer raspolaže:

1. relativno dobro očuvanim okolišem (tlo, vode, more, zrak, biološka raznolikost i krajolik), koji uključuje velik broj neonečišćenih poljoprivrednih površina,
2. znanstvenim kadrom koji je sposoban prenijeti pozitivna svjetska iskustva, i
3. zakonskom podlogom.

Ono što nedostaje jest:

1. djelotvornija suradnja pri donošenju propisa, strategija, planova, programa i projekata – kako vertikalna između državne uprave, jedinica lokalne samouprave i seoskih proizvođača, tako i horizontalna između različitih tijela iste upravne razine;
2. odgovarajuće financiranje, odnosno ekonomski instrumenti u području porezne politike (npr. stimulativne mjere za potrošnju agrokemikalija prihvatljivijih za okoliš, ponovno iskorištavanje otpadnih tvari) i fondovi za zaštitu okoliša iz kojih bi se sredstva usmjeravala za razvoj okolišu naklonih gospodarskih aktivnosti;
3. savjetodavna služba na terenu za obučavanje o novim postupcima, tehnologijama itd.
4. primjena međunarodnih standarda u kakvoći hrane, proizvodnji i prometu.

Ruralni prostor uklopljen je u šumske ekosustave koji pružaju najrazličitija staništa za biljke, životinje i mikroorganizme. Ova raznolikost plod je evolucije, no također odražava različite međuutjecaje fizičkog okoliša i ljudi. Održavanje šumskog ekosustava presudno je za očuvanje biološke raznolikosti daleko izvan njegovih granica i ključno za dinamiku globalne klime kao i za biogeokemijski ciklus. Gospodarskim aktivnostima i prenamjenom zemljišta u proizvodne svrhe mijenjaju se ili potpuno nestaju prirodni ekosustavi i prirodan izgled krajolika. Za očuvanje biološke raznolikosti biljnoga i životinjskog svijeta i njihovih staništa, problematično je stvarati velike monokulture proizvodnih površina. Zbog njih nestaju ekosustavi šumskih, livadnih i pašnjačkih zajednica biljaka i životinja, male živice, močvarne površine i vodotoci, gube se staništa divljih vrsta flore i faune, značajnih baza genetske različitosti živoga svijeta. Kako je živi svijet međuovisan u procesima kruženja tvari i energije, osiromašanjem njegove raznolikosti nasilno se mijenjaju prirodni procesi što slabi otpornost bilja prema štetnicima, uzročnicima bolesti i ekološkim uvjetima staništa. Iako je, prema podacima iz 1994. bilo uređeno 183000 ha (40%) privatnih šuma, zaštita od štetnika, bolesti i požara provodi se podjednako u državnim i privatnim šumama.

Udio privatnih šuma u ukupnoj šumskoj površini iznosi 23,6%. U njima se realizira 5,4% tehničkoga i 10% ogrijevnog drva. Nerazmjer posječene mase u odnosu na površinu ukazuje na nisku drvnu zalihu po hektaru, iako se radi o visokokvalitetnim staništima. Specifičnost gospodarenja privatnim šumama u Hrvatskoj, prema profesoru Klepcu, jesu male parcele (u prosjeku manje od 1 ha, a to je slučaj i s poljoprivrednim parcelama) i drvni asortiman vezan uz poljodjelske potrebe (listinac, pašarenje, sitno tehničko drvo, ogrijev). Ispunjenje tih potreba omogućava nekoliko šumskouzgojnih modela (panjača, pedalenje, poljozaštitni pojas, srednje šume itd.). Za održivo gospodarenje i razvoj spomenutih područja, nužno je vrednovati šumske resurse prema njihovim osnovnim funkcijama – eko-

loškoj, gospodarskoj i socijalnoj, te na tako kategoriziranim šumskim površinama temeljiti gospodarske programe i planove. Zaštita biološke raznolikosti i plodnosti tla, pitkih voda, zaštita od bujica, poplava, lavina, vjetra i erozije, te mikroklimatska ravnoteža imperativ su sveukupne održivosti.

Jedan od poduzetih koraka u zaštiti okoliša u poljoprivredi jest ugrađivanje načela zaštite prirodnih resursa u novi zakon o komasaciji. U nacrtu tog zakona (koji je u postupku) predviđeno je podizanje šumskih zaštitnih pojasa na komasacijskim tablama, funkcija kojih je spriječiti odnosno smanjiti eroziju tla, zaštititi/povećati prinose, održavati biološku raznolikost i estetski ublažiti monotoni izgled površina pod usjevima.

Tradicionalnu poljoprivredu i šumarstvo povezuje tlo a razdvajaju suprotna polazišta pri njegovoj upotrebi: zahtjev za proizvodnjom hrane uvjetuje mijenjanje kakvoće tla u skladu sa željenim prinosem, a šumarstvo prinos prilagođava kakvoći i proizvodnom kapacitetu tla. U novije vrijeme koncept održivosti približava poljoprivredu principima očuvanja prirodnosti tla, preko niza modela različitih stupnjeva kontroliranoga kemijskog tretiranja do organsko-bioloških farmi. Ministarstvo razvitka i obnove prihvatilo se koordinacije takva međuresorskog integralnog projekta pod nazivom ORBIOFA. Projekt počiva na činjenici da su tijekom rata velike poljoprivredne površine zapuštene, a to je prednost kod osnivanja organskih farmi jer međunarodni standardi propisuju najmanje tri godine mirovanja tla. Druga dodirna točka poljoprivrede i šumarstva jest proizvodni kadar. Znatna udio šumarskih radnika uposlenih u šumarstvu posjeduje poljoprivredna imanja (oko 40%) koja su im dodatni izvor zarade. Stoga cjelovita zaštita tla i sociološka struktura zahtijevaju integralni pristup u projektima obnove i razvitka seoskih područja. Takvi projekti trebali bi sadržavati:

I. stanje okoliša

- inventarizacija/kategorizacija prirodnih resursa i njihova kakvoća
- gospodarski kapaciteti
- demografska struktura i sociološki profil,

II. planirane gospodarske djelatnosti, ekonomski dobici i procjena posljedica njihova utjecaja na okoliš,

III. izbor održivog rješenja.

Visinska razdijeljenost i različit reljef na prijelazu mediteranske i kontinentalne zone, rezultirali su na relativno maloj površini velikom raznolikošću krajolika. Autentičnost im je najbolje očuvana u teško pristupačnim predjelima i na zaštićenim površinama koje pokrivaju oko 7,5% državne površine. Njihovo prostiranje zahvaća predjele tipičnih krajolika otoka, šuma na kršu, planina i poplavnih nizina. No izvan zaštićenih površina koje su pod neposrednom upravom vladinih tijela i lokalne samouprave, postoji velik broj krajolika koje je nužno očuvati. Mjesta s okolicom, poput Crnog Luga u Gorskom kotaru, daju primjer što nam je i kako činiti.

izvori

- Zbornik radova znanstvenog skupa Poljoprivreda i proizvodnja hrane u novom europskom okruženju, HAZU, Znanstveni savjet za poljoprivredu i šumarstvo, Zagreb, 1994.
- Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, Zagreb, 1995.
- Strategija razvitka hrvatskog turizma, N.N. 113/93.
- Koncept Strategije prostornog uređenja RH, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zagreb, 1995.
- Nacionalni izvještaj o okolišu i razvitku, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i stambeno-komunalne djelatnosti, Zagreb, 1992.
- Deklaracija o zaštiti okoliša, N.N 34/92.
- Zbornik radova savjetovanja Privatne šume u Hrvatskoj u ožraču rezolucija Helsinške konferencije o zaštiti i očuvanju europskih šuma, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1994.
- Mohorovičić, A. et. al. (1995): Prirodna baština Hrvatske, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.